

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Резюме. У статті визначено сутність поняття “професійна культура”, вказано різноманітні підходи до тлумачення цього явища та здійснено аналіз наукових праць, присвячених професійній культурі вчителя іноземної мови. Проаналізовано існуючий поділ професійної культури фахівця на загальну та спеціальну, вказано існуючі погляди з зазначеного питання. Виокремлено основні складові частини професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови та визначено їх роль у формуванні майбутнього фахівця. Здійснено аналіз необхідних особистісних рис спеціаліста, які важливі на рівні з професійними якостями. У статті досліджено новітні методи та підходи, якими повинен володіти майбутній вчитель іноземної мови. Підкреслено необхідність загальної спрямованості майбутнього вчителя іноземної мови. Велику увагу приділено питанню саморозвитку та безперервного навчання майбутнього фахівця-мовника. У статті визначено сутність поняття “педагогічний такт” та його важливість в обраній професії. Підкреслено необхідність культурологічної підготовки та наявності загальних знань із різних сфер. Увагу приділено також і питанню формування культури і мовлення спеціаліста. Визначено фактори, які сприяють становленню професійної культури майбутніх вчителів у контексті чинників, які впливають на становлення та розвиток сучасної освіти в Україні. У статті перераховано необхідні особистісні та професійні риси без яких неможливим є становлення висококваліфікованого спеціаліста.

Ключові слова: професійна культура, педагогічний такт, культура мовлення, особистісні риси.

Постановка проблеми. Утворення національної парадигми освіти та виховання, перехід України на нову систему навчання пропонують нові завдання перед професійною освітою, основним з яких є формування компетентних фахівців, здатних максимально реалізувати свій потенціал в обраній сфері, бути відповідальними за свої слова та вчинки, постійно перебувати у процесі саморозвитку та вдосконалення. У зв'язку з цим особистість вчителя займає провідну роль в освітньому процесі. Саме тому важливо зрозуміти сутність поняття професійної культури майбутнього вчителя та виокремити основні чинники її формування.

Мета: є висвітлення наукових поглядів і думок стосовно сутності і змісту професійної культури та розкриття актуальних проблем формування професійної культури, обґрунтування її розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Професійна культура – частина загальної культури, рівень мистецтва професійної діяльності, який поєднує наукові думки та практичний досвід [2, 90]. Такі вчені, як О. Барабанщиков, Є. Бондаревська та В. Буряк розглядають професійну культуру саме як синтез практичного досвіду та теоретичних знань. Деякі вчені, серед яких О. Столяренко, стверджують, що педагогічна культура є частиною професійної, відносячи до неї наступні чинники: професійна мотивація, професійні знання та професійна майстерність [7, 250]. На творчому, дослідницькому характері педагогічної праці наголошували Я. Коменський, І. Песталоцці, А. Дістервег.

На думку Т. Іванової, професійна культура є особистісною характеристикою вчителя, за допомогою якої реалізується професійна діяльність у синтезі трьох показників: єдності її цілей, засобів і результатів. Професійну діяльність визначають, по-перше, як засвоєння особистістю професійних знань та навичок, які складають педагогічний світогляд; по-друге, як здатність особистості творчо мислити та постійно самовдосконалюватися, займатися самоосвітою; по-третє, як сукупність соціально значущих якостей (інтелігентність, патріотизм, духовна культура, ерудованість тощо.) [2, 87]. Професійна культура вчителя завжди перебуває в центрі уваги наукових досліджень як неоднозначний особистісний і соціальний феномен. На думку багатьох учених, що так чи інакше вивчали особистість учителя та особливості його професійного самовираження (О. Абдуліна, В. Бондар, Я. Бурлака, І. Зязюн, О. Киричук, Л. Кондрашова, Н. Крилова, А. Маркова, О. Мороз, О. Рудницька, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Н. Тарасевич, О. Щербаков та ін.), суспільство цілеспрямовано ускладнює вимоги до професійної культури вчителя, адже хоче бачити в ньому не лише носія окремих педагогічних функцій, але й гармонійно розвинену соціально активну особистість з конкретно визначеним духовно-творчим потенціалом. Дослідники неодноразово акцентували увагу на неабиякому соціальному статусі професійної культури як адекватної і дієвої реакції на глобальні проблеми людства. Так, з метою визначення соціокультурних аспектів професійної діяльності Н. Кирилова поділяє професійну культуру на загальну і спеціальну [4, 57-58], вважаючи усвідомлення суспільної значущості професії однією з провідних соціальних якостей спеціаліста. Проте, далеко не всі вчені підтримують цю думку. Зокрема, О. Рудницька підкреслює, що розподіл культури на загальну і професійну виявляється неперспективним щодо вчителя, адже для педагога оволодіння загальною культурою становить найважливішу ознаку професійної діяльності. Науковець тлумачить педагогічну культуру як сукупність сформованих особистісних якостей, які знаходять відображення у педагогічних уміннях і виявляються в різних аспектах професійних стосунків і діяльності [5, 7].

Особистісні цінності людини відіграють неабияку роль у професійній діяльності фахівця будь-якого профілю. Особливо важливими вони є для вчителя іноземної мови. Як засвідчують численні дослідження, учні сприймають та оцінюють вчителя, передусім, як людину, особистість, а вже потім – як фахівця та наставника.

Ми поділяємо позицію О. Рудницької, яка безпосередньо тлумачить педагогічну культуру як сукупність сформованих особистісних якостей учителя, що знаходять своє відображення у педагогічних уміннях і виявляються в різних аспектах професійних відносин і діяльності [5, 7]. Саме особистісний розвиток забезпечує глибоке ціннісно вмотивоване ставлення вчителя до професійних обов'язків, зумовлює адекватне переживання процесів педагогічної діяльності. Серед важливих якостей педагога можна відзначити ерудицію людини, розуміння нею творів мистецтва, позитивні якості характеру, моральну відповідальність, художній смак тощо. Тому в процесі формування культури вчителя особистісні та професійні цінності за своєю значущістю для навчально-виховної роботи з дітьми можемо розглядати як рівнозначні. Для забезпечення повноцінної професійної підготовки вчителя необхідно мати досить повне уявлення щодо складу і структури тих цінностей, які є психолого-педагогічними передумовами творчої педагогічної діяльності. Таке уявлення кінче потрібне наставникам майбутніх педагогів, тобто викладачам, адже без нього неможливо забезпечити цілеспрямоване формування особистості вчителя, передусім – педагогічне керівництво цим процесом. Воно потрібне й самим майбутнім педагогам, адже без такого уявлення неможливою є повноцінна організація їх професійного самовиховання.

Нові умови організації навчально-виховного процесу ставлять додаткові завдання перед вчителем іноземної мови. Учитель покликаний експериментувати, здійснювати творчий пошук ефективних, нестандартних підходів до вирішення педагогічних проблем, уміти запроваджувати новітні технології навчання, оригінальні педагогічні ідеї, інноваційні методи, прийоми і форми організації пізнавальної діяльності учнів. Мова йде про професіоналізм учителя як цілісного суб'єкта, активного, творчого, такого, що зміло поєднує колективну діяльність та індивідуальну творчість. Саме вчитель стимулює інноваційний розвиток у соціальному житті, культурі, йому належить визначальна роль у творенні духовного і морального потенціалу країни, він готує нову інтелігентну еліту України, для якої характерні свобода мислення та певна критичність поглядів, яка має власну точку зору, сильну мотивацію діяльності, виявляє гідну поведінку, спрямовану на досягнення мети.

У контексті вищезазначеного, важливим та пріоритетним для формування професійної культури майбутнього педагога є вироблення навичок безперервного навчання. Даний процес зумовлений швидким розвитком науки і суспільства і неможливістю забезпечити фахівця знанням “на все життя”. Саме тому для того, щоб відповідати сучасним стандартам та вимогам власне своєї професії, обов'язково потрібно мати навички самостійної роботи, спрямованої на поліпшення знань мови та культури [8, 16]. Вирішальним фактором на шляху до досягнення успіху в даній діяльності є загальна спрямованість особистості майбутнього вчителя. Саме тому у процесі підготовки молоді до педагогічної діяльності потрібно знати, на які цінності вона орієнтується, чого прагне в житті, що хоче змінити, створити чи отримати, в чому бачить особистісний смисл. Крім того, важливим фактором формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови є його ґрунтовна культурологічна підготовка, що допомагає фахівцеві подолати вузький професіоналізм та сприяє презентації іноземної мови в історичному та літературному контексті. Необхідно пам'ятати, що завдання вчителя іноземної мови полягає не лише у знайомстві учнів з новою мовою, а й з новою культурою. Вчитель повинен бути спеціалістом не лише у галузі методики викладання іноземної мови, а й досліджувати та вивчати культуру однієї чи декількох зарубіжних країн, народи яких розмовляють мовою викладання. Оскільки іноземна мова є засобом міжнародного спілкування, сучасний вчитель має не тільки досконало знати предмет та методику його викладання, а й відповідати всім критеріям висококультурної та освіченої особистості. Тому виникає необхідність у педагогічній діяльності враховувати виконання таких завдань, як виховання у студентів зацікавленості й поваги до культур народів світу, розуміння загальнолюдського і специфічного в цих культурах, виховання поваги до важливих історичних подій та фактів, розуміння їхнього характеру й наслідків для долі різних народів, визнання рівноправними навіть протилежних поглядів на світові явища й події, розвиток навичок системного підходу до вивчення світових процесів.

Важливість культурологічного підходу у підготовці майбутніх вчителів іноземної мови зумовлена факторами, що, безумовно, впливають на розвиток і становлення вітчизняної освіти. Такими факторами постають: 1. Інтеграція України в освітній та науковий простір. Мета створення єдиної Європейської школи – зберігати досягнення і національні традиції всіх освітніх систем, забезпечити умови для мобільності кожної особистості на європейському ринку праці та впровадження освітніх послуг, взаємне визнання дипломів про освіту, прийняття єдиної градації ступенів і кваліфікацій модульно-трансферної системи. 2. Глобалізація суспільного життя. Розвиваються міжнародні зв'язки в усіх галузях діяльності. Це вимагає не просто знання іноземних мов, а й розуміння культур різних народів, їх національних традицій, особливостей полікультурного світу та вміння жити в ньому. Це значно підвищує конкурентоспроможність спеціаліста, його адаптованість до сучасного світу. 3. Зміни, що відбуваються в економічному, соціальному, політичному і духовному житті суспільства, які значно загострили потребу у кадрах, здатних свідомо визначати спосіб свого життя, нести відповідальність за результати своїх дій, чітко визначатися у напрямках розвитку та реалізації своїх можливостей. 4. Стрімкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, що значно впливає як на сам по собі навчальний процес, так і на вимоги щодо його результатів [1,20]. Необхідною складовою частиною професійної культури вчителя є педагогічний такт. Він включає в себе стиль поведінки у взаєминах з дітьми, їх батьками та колегами. Педагогічний такт не є вродженим, а він виробляється у процесі наполегливої роботи над собою та безпосередньої практичної діяльності. Учитель повинен вміти керувати своїми почуттями, бути критичним до себе і чуйним до учнів.

Формування культури спілкування і мовлення – невід’ємна частина професійної підготовки вчителя іноземної мови. На думку В.Семиченко, спілкування, тобто взаємодія з іншими людьми, забезпечує реалізацію функцій навчання, виховання та розвитку особистості [6, 4]. Слово вчителя – це головний засіб педагогічної діяльності. Тому мовлення вчителя має бути логічним, правильним, виразним, багатим за словниковим запасом. Такий погляд на особистість сучасного фахівця зумовлює наявність у нього відповідних професійних і особистісно значущих якостей, серед яких: інтерес до професійної діяльності; уміння і навички рефлексії; сформованість духовних цінностей; ступінь усвідомленості професійних дій; опора в діяльності на знання особливостей дітей; готовність до саморозвитку; сформованість найважливіших моральних якостей (відповідальність, почуття такту, працьовитість); здатність працювати за різними технологіями і методичними системами; спостережливість тощо[1, 24].

Висновки Отже, професійна культура вчителя, на наш погляд, – це складне, інтегративне соціально-психологічне утворення в структурі особистості педагога, яке зароджується у системі ставлень людини до природи і соціального середовища, визначає світоглядні орієнтири, ціннісні настановлення, загальну концепцію життєвих прагнень і позицій. Розвинена професійна культура є гарантом виправдання соціальних сподівань – лише завдяки їй вчитель може здійснити той тип діяльності, якого потребує від нього суспільство. Таким чином, професійна культура вчителя іноземної мови вміщує особистісні риси людини, психологічну, педагогічну культуру, здатність до саморозвитку. Формування професійної культури розпочинається з розвитку людини як особистості, продовжується у школі та вищому навчальному закладі, у робочому колективі та триває все життя. Професійна культура є соціальним явищем, яке піддається формуванню, регулюванню та науковому керуванню. У зв’язку з цим, становлення професійної культури особистості має бути спеціальним напрямком роботи кожного вищого педагогічного закладу. Щодо культури та майстерності вчителя можна стверджувати з огляду на результати його практичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Ведерникова Л.В. Подготовка педагога как творческого профессионала: [учебное пособие]. - Ишим: Изд-во ИГПИ им. П.П. Ершова, 2006. - 112 с
2. Іванова Т. В. Професійна культура майбутнього вчителя / Т. В. Іванова // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2. – С. 86–93.
3. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
4. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова.. – М.: Высш. школа, 1990. – 142 с.
5. Рудницька О. П. Сприйняття музики і педагогічної культури вчителя / О. П. Рудницька. – К.: КДПІ, 1992. – 96 с.
6. Семиченко В. А. Психология общения / В. А. Семиченко. – К.: Магистр-S, 1997. – 152 с.
7. Столяренко А.М. Общая педагогика Текст: учеб. пособие для вузов. /А.М. Столяренко. М.: Юнити, 2006. - 479 с.
8. Черньонков Я.О. Особливості формування професійної культури майбутнього вчителя//Рідна школа. – 2002. - №12. – С.14-18

Резюме. В статті определена сутність поняття ‘професійна культура’, указано різноманітні підходи к определению этого явления и проведен анализ научных трудов, посвященных профессиональной культуре учителя иностранного языка. Проведен анализ существующего деления профессиональной культуры на общую и специальную, указано взгляды по данному вопросу. Выделено основные компоненты профессиональной культуры будущего учителя иностранного языка и определено их роль в формировании будущего специалиста. Проведен анализ необходимых личностных качеств специалиста, которые необходимы на уровне с профессиональными качествами. В статті исследовано новейшие методы и подходы, которыми должен владеть будущий учитель иностранного языка. Подчеркнута необходимость общей направленности будущего учителя иностранного языка. Большое внимание придлено вопросу саморазвития и непрерывного обучения будущего учителя языка. В статті определено понятие “педагогический такт” и его необходимость в выбранной профессии. Подчеркнута необходимость культурологической подготовки и общих знаний. Внимание направлено на вопрос формирования культуры и речи специалиста. Определено факторы, которые способствуют становлению культуры будущих учителей в контексте становления и развития современного образования в Украине. В статті перечислено необходимые личностные и профессиональные черты, без которых невозможным является становление будущего специалиста.

Ключевые слова: профессиональная культура, педагогический такт, культура речи, личностные черты.

Summary The article determines the nature of the term ‘professional culture’, includes different approaches towards definition of this term and contains the analysis of scientific works dedicated to professional culture of foreign language teacher. The existing division of culture into general and professional is analyzed, existing views are

mentioned. Main components of professional culture of foreign language teacher are distinguished and their role in formation of future specialist is analyzed in this article. The analysis of personal qualities that are important to professional culture is carried out. New methods and approaches which the professional should possess are studied deeply. The importance of general orientation of the future language teacher is underlined. The great attention is paid to the question of self-development and continuous study of the specialist. The term "pedagogical tact" is defined and its importance is mentioned. The necessity of cultural knowledge is distinguished. The attention is paid to the formation of culture and speaking of the teacher. Furthermore, factors which help to form professional culture of future teachers are defined in context of formation of educational system in Ukraine. The necessary personal and professional features are listed.

Key words: professional culture, educational tact, speech standard, personal qualities.

УДК 159.923

О.Ю. НАБОЧУК

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС У ПРОБЛЕМУ ТИПІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Резюме. У статті визначено свідомість особистості як якісно нову, вищу форму відображення об'єктивної дійсності, властиву тільки людині. Здійснено аналіз наукової літератури та зазначено різні підходи, які існують до тлумачення даного терміну. У статті визначено основні структурні складові частини свідомості та здійснено їх детальний опис. Особлива увага була приділена побудові нормативної моделі екологічної свідомості старшокласника. Виділено два принципових аспекти аналізу свідомості: гносеологічний і соціологічний, подано тлумачення цих аспектів та проаналізовано екологічну свідомість особистості в обох планах. Здійснено порівняльний аналіз гносеологічного та соціологічного аспекту, вказано їх характеристики та відмінності. Описано процес формування екологічної свідомості особистості. Охарактеризовано типи екологічної свідомості особистості (антропоцентричний тип; екоцентричний тип; природоцентричний тип; антропоєкоцентричний тип). Основну увагу приділено опису антропоцентричного типу та у його контексті тлумаченню "парадигми оточуючого середовища". Виділено основні та унікальні характеристики екоцентричної свідомості, які не характерні іншим типам. Зазначено найновіші зміни у підходах до класифікації типів екологічної свідомості. У статті визначено недоліки існуючих класифікацій та здійснено необхідні доповнення до існуючих типологій.

Ключові слова: екологічна свідомість, структура екологічної свідомості, типи екологічної свідомості, процес формування екологічної свідомості особистості.

Постановка проблеми. Проблема сутності, структури та типів екологічної свідомості особистості не є новою у науковій літературі. Хоча актуальність цієї теми викликається, передусім, тим, що стосовно структури екологічної свідомості, у психологічній літературі немає цілісної концепції, яка б характеризувала екологічну свідомість особистості з виокремленням компонентів та структурних складових цього феномену, та була б при цьому загальноприйнятною. На нашу думку, це пояснюється, по-перше, тим, що дана проблема набула своєї актуальності особливо останніми роками, адже питання збереження оточуючого середовища стають все більшою мірою значущими з кожним роком існування людства. З іншого боку, науковці вивчають проблему формування екологічної свідомості особистості в різних умовах життєдіяльності (зокрема, В.О.Скребець – в умовах наслідків техногенної катастрофи, Т.О.Євдокимова – в процесі скаутського руху підлітків та ін.), які, без сумніву, накладають відбиток на структуру екологічної свідомості. Ми ж в нашому дослідженні маємо за мету побудувати нормативну модель екологічної свідомості старшокласника, свідомості, яка формується під впливом інформаційних технологій в реальних умовах життєдіяльності, навчання та виховання. Тому проаналізуємо існуючі в психологічній літературі концепції та теорії щодо структури екологічної свідомості, а потім перейдемо до опису типів екологічної свідомості особистості.

Мета статті: 1.Визначити свідомість особистості як якісно нову, вищу форму відображення об'єктивної дійсності, властиву тільки людині. 2.Проаналізувати екологічну свідомість особистості в гносеологічному та соціологічному планах. 3.Описати процес формування екологічної свідомості особистості. 4.Визначити структуру екологічної свідомості особистості. 5.Охарактеризувати типи екологічної свідомості особистості.

Виклад основного матеріалу. Отже, Г.С.Костюк визначає свідомість як якісно нову, вищу форму відображення об'єктивної дійсності, властиву тільки людині. Вона характеризується тим, що за умов її наявності людина за допомогою мови відображає істотні властивості та зв'язки речей, свої ставлення до природного середовища і до інших людей, дає собі звіт про них і, відповідно цього, організує свою діяльність [5, с.72–73]. О.М.Леонтьєв виокремлює три складові свідомості: чуттєву тканину, значення та змісти. З них рівень значень, який ніби «пронизує» всі інші рівні, має провідне значення "образу світу", який вчений розумів як найбільш концептуальну структуру, в межах якої інтегруються окремі когнітивні процеси і, головним чином, здійснюється сприймання та пізнання особистістю оточуючого нас світу [4, с. 3–13]. В.П.Зінченко (аналогічно О.М.Леонтьєву) виділяє три основні структурні складові свідомості: чуттєву тканину, значення та змісти. При цьому вчений зводить ці складові до буттєвих і рефлексивних